

บุญผะเหวด : ศรัทธา ความหวัง บนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
ของชาวอีสาน*

BOON PHAWED : FAITH AND HOPE BASED ON BUDDHIST BELIEFS
OF ISAAAN PEOPLE

พระมหาประสพชัย มหาปรกโม (ไชยะโส)

Phramaha Prasobchai Mahaparakkamo (Chaiyaso)

นุสรรา คินาพิทย์

Nussara Kinathip

โรงเรียนวัดพระธาตุบังพวน (พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา)

Wat Phra That Bung Puan School (Phrapariyattidham Secondary) Thailand.

E-mail: eewee951@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบุญผะเหวดของชาวอีสาน ที่ประกอบด้วยความศรัทธาและความหวังอันตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า บุญผะเหวดเป็นฮีตประจำเดือน 4 ในประเพณีฮีต 12 ของชาวอีสาน ซึ่งจะกระทำในระหว่างเดือน 3 เดือน 4 ไปจนถึงกลางเดือน 5 ประเพณีบุญผะเหวดนี้ ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง โดยประเพณีนี้จัดทำขึ้นด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเมื่อกระทำแล้วก็หวังอันสงส์เพื่อชีวิตที่ดีในชาติหน้า ความหวังดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในพระพุทธศาสนาว่า ถ้าใครพึงเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกในบุญผะเหวด ซึ่งมี 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถา จบในภายในวันเดียว จะมีอันสงส์อันยิ่งใหญ่ จะได้เกิดพบกับพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ที่มีพระนามว่า พระศรีอาริย์ หรือพระศรีอริยมุตไตรย บุญผะเหวดมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อสังคมอีสานหลายด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านความเชื่อในอันสงส์ของบุญและกฎแห่งกรรม แม้รูปแบบการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่สาระสำคัญหรือแก่นประเพณียังคงอยู่ นอกจากนี้ บุญผะเหวดยังถือว่าเป็นวันรวมญาติ เพราะในวันโฮมหรือวันเตรียมงานนั้น คนในหมู่บ้านจะต้องมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ ประดับตกแต่งศาลาให้สวยงาม และจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้คอยต้อนรับพุทธศาสนิกชนจาก

*Received: 14 December 2019 ; Revised: 20 January 2020; Accepted: 10 April 2020

หมู่บ้านต่าง ๆ ที่จะมาร่วมงานประเพณี ดังนั้น ประเพณีบุญผะเหวดจึงเป็นมากกว่าประเพณีประจำท้องถิ่น แต่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สั่งสมและสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนอีสาน

คำสำคัญ: บุญผะเหวด, ศรัทธา, ความหวัง, ความเชื่อ, ฮีต 12

Abstract

The analysis of the Boon Phawed tradition is like the breath or the life of Isaan people is the purpose of this article. It was found that Isaan people attach great importance to this tradition so much because this merit-making event helps to strengthen ethics in the northeastern society which this merit is one of the Heet 12 Kong 14 held by the Isaan people since the ancestors. The Boon Phawed tradition is like a treasure that Isaan people always remember and intend to preserve this precious culture in their own spirit among the globalization challenge. This article also analyzes that the merit tradition also infuse the values of the Isaan people in the good Heet. It helps Isaan people have a morality and respect because there is a hidden Buddhist teaching that wishes Isaan people to know merit-making, to know the gift, to observe the precepts, and to grow a praying, which is to purify their mind to be gentler ; according to the characteristics of the Phravessantara. Although the tradition of merit is only one of the twelve months in the northeast, but it is a true identity that reflects the way of Isaan's life. Therefore, Boon Phawed is the fourth month of merit that the Isaan people give importance and jointly organize a great ritual in order to promote local traditions to maintain for a long time together with preserving the culture of the community because this merit is more than a local tradition but like a breath that sustains the lives of the Isaan people as well.

Keywords: Boon Phawed, Faith, Hope, Beliefs, Heet 12

บทนำ

ในปัจจุบันสังคมไทยต้องแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากินและแสวงหาโอกาสเพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตน คนในเมืองใหญ่อยู่กันอย่างแออัด สภาพชีวิตที่สับสนวุ่นวายซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพกาย สุขภาพจิต ต่างมีความเห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ ขาดความรับผิดชอบศีลธรรมอันดีงามตลอดไป สังคมจึงขาดความสงบสุข เกิดปัญหามากมายและไม่สิ้นสุด พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทย เพราะพระพุทธศาสนานั้นมันคงอยู่ในฐานะที่เป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ ยังถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการประสานสัมพันธ์กับสังคมในฐานะเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของมหาชนเป็นผู้นำในทางด้านจิตวิญญาณของชนบทรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนั้นศาสนาจึงถือว่ามีค่าสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมให้ดำเนินบทบาทในทางที่ถูกต้อง สมเหตุสมผลกับวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม รวมถึงกลวิธีในการอธิบายหลักธรรมและนั่นเอง ที่ก่อให้เกิดธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องพุทธศาสนาขึ้นมาเป็นกุศโลบายในการโน้มน้าวบุคคลในสังคมเข้าหาธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจ โดยภาคอีสานของประเทศไทยนั้นได้มีจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของสังคม เรียกว่า ฮีต 12 และยังมีกรณีศึกษาที่สนับสนุนเสริม คอง 14

บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ เป็นประเพณีของชาวอีสานที่จัดทำขึ้นในเดือนสี่ หรือเป็นฮีตประจำเดือนสี่ คำว่า ผะเหวด เป็นสำเนียงของชาวอีสานที่มาจากคำว่า พระเวส หมายถึง พระเวสสันดร การทำบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติมีจำนวนสิบสามกัณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดร ผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ ด้วยการให้ทานหรือทานบารมีในชาติสุดท้ายก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้งสิบสามกัณฑ์จบภายในวันเดียว อาณิสสค์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย อันเป็นยุคแห่งความสุขความสมบูรณ์ตามพุทธคติที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล (กมล บุญเขต และคณะ, 2558) การเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคมที่ได้จากการทำบุญมหาชาตินั้นคือ วัตรธรรมชาติของมนุษย์ การสร้างความดีสูงสุดในการดำเนินชีวิต มีวินัย รู้สังคม รู้ส่วนรวมร่วมพัฒนาประเทศชาติ การเสียสละ การบำเพ็ญทาน การครองเรือนของสตรี กตัญญูรู้คุณ ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และอดทน แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะจริยธรรม 5 ด้าน นั่นคือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์ของการบำเพ็ญบุญกุศล เป็นการสร้างบารมี และปัญญาบารมี ศรัทธาปาสาทะมีความเพียร อุตสาหะ การฟังเทศน์มหาชาติแล้วเกิดความปิติยินดี มีความเอื้อเฟื้อเมตตาต่อกัน เป็นการเสริมสร้างจริยธรรมให้สังคมเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งถือเอาเป็นแบบอย่าง

ความสำคัญของบุญผะเหวด

กรมการศาสนา (2558) ได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติและพระเวสสันดรชาดก ปรากฏข้อมูลว่า สิ่งที่ได้จากกสนฟังเทศน์มหาชาติ สอนให้คนรู้จักทำความดี ประกอบกรรมดี รู้จักการบำเพ็ญบุญ บริจาคทาน เสียสละความเห็นแก่ตัว สละทรัพย์เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นการลดความตระหนี่ในใจ ลดความเห็นแก่ตัว ทำให้ไม่ยึดติดกับสิ่งที่เป็นรูป รส กลิ่น เสียง ที่เป็นอนิจจัง เพราะเวลาจากโลกนี้ไปแล้ว ไม่มีใครนำสิ่งต่าง ๆ ติดตัวไปได้ มีแต่ความดีและความชั่วเท่านั้นที่สามารถเอาไปได้ในภพหน้านอกจากนั้น พุทธศาสนิกชนยังมีความเชื่อว่า การได้ฟังพุทธวจนะ เช่น การฟังเทศน์มหาชาติ ย่อมเกิดอานิสงส์และกุศลราศีแก่ตน และยังเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องศาสนาอันตรธาน คือ ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา การเทศน์มหาชาติ จึงเป็นการสนับสนุนให้มีการศึกษาปริยัติสัทธรรมและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกด้วย จึงเชื่อกันว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกครบ 13 กัณฑ์ 1,000 พระคาถา จบภายในวันเดียว และบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนแต่ละอย่างให้ครบถ้วน สิริมงคลย่อมบังเกิดแก่ผู้นั้น แม้ผู้ที่ตั้งไว้ในมณฑลพิธี ก็ถือกันว่าเป็นน้ามนต์ สามารถกำจัดเสนียดจัญไรได้ นอกจากนั้น ยังเชื่อว่าจะได้อานิสงส์อันยิ่งใหญ่

ธนิต อยู่โพธิ์ (2524) ได้ศึกษาเกี่ยวกับตำนานเทศน์มหาชาติ ปกติชาวภาคอีสานปฏิบัติและเชื่อถือตามประเพณีนี้มาตลอด การที่บุญผะเหวดเป็นบุญใหญ่มีความสำคัญต่อชาวภาคอีสานมีมูลเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรก ชาวอีสานมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีความเชื่อในอานิสงส์ของการทำบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ เพราะว่าพระเวส หมายถึง พระเวสสันดร ส่วนมหาชาติ หมายถึง พระชาติสุดท้ายและเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระโพธิสัตว์เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันใหญ่หลวง เพื่อบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเวสสันดรถือเป็นแบบอย่างของมนุษย์ผู้ก้าวถึงขั้นสูงสุดที่เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่กว่าพระชาติอื่น ๆ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีของชาวอีสาน

อนnek อาจวิชัย (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีของชาวผู้ไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น อาจแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งเป็นมรดกตกทอดและสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นประเพณีในฮีตสิบสองที่เก่าแก่สืบทอดติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ปัจจุบันถูกเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงไปตามกระแสหลัก เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่มาแทนที่ การสืบสานแนวปฏิบัติ

แบบดั้งเดิมประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร มีประวัติความเป็นมาจากการที่ชาวผู้ไทยถือว่าการทำบุญผะเหวดนั้น มาจากความเชื่อในคัมภีร์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน ที่กล่าวได้ว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียว จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอารยเมตไตรย ปัจจุบันชาวผู้ไทยมีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดงานบุญผะเหวด โดยมีการดำเนินงานได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากชุมชน วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนที่อยู่ใกล้เคียงมากขึ้น มีการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไทยเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นการจัดการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนแนวทาง การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดจึงเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้สืบทอดต่อไป

ประเพณีเป็นผลมาจากสภาพธรรมชาติ สังคม ทัศนคติ เอกลักษณ์ ความเชื่อของคนในสังคม เมื่อเกิดปัญหาทางธรรมชาติ มนุษย์มีความเชื่อว่า เกิดจากสิ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์ มนุษย์จึงอ้อนวอนร้องขอต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ พอภัยนั้นผ่านไป มนุษย์จึงแสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ โดยการเซ่นสรวงบูชา และถือเป็นธรรมเนียมหรือระเบียบแบบแผน จนกลายเป็นประเพณีของสังคมนั้น ๆ ประเพณีที่คนไทยส่วนใหญ่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีออกพรรษา ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญกฐิน ประเพณีบุญผะเหวด เป็นต้น ซึ่งประเพณีเหล่านี้เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เล่าถึงความเป็นมาว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธกาล (กมล บุญเขต และคณะ, 2557)

ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม แล้วรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมทั้งดงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล คำว่าประเพณี ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกเป็น

ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง

ธรรมเนียม มีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป

สังคมอีสานตั้งแต่โบราณกาล โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง จะมีแนวปฏิบัติประจำเดือน ซึ่งทุกคนในชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือ เรียกว่า ฮีตสิบสอง (ขนิษฐา ช่องงาม, 2554) ได้แก่

1. บุญข้าวกรรม เกี่ยวกับพระภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นอาบัติ ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในระหว่างภิกษุเข้ากรรม ญาติ โยม สาธุชน ผู้หวังบุญกุศล จะไปร่วมทำบุญบริจาคทาน รักษาศีลเจริญภาวนา และฟังธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย”

2. บุญकुณลาน การทำบุญकुณลาน จะทำที่วัด หรือที่บ้านก็ได้ โดยชาวบ้านจะเอาข้าวมารวมกัน แล้วนิมนต์พระภิกษุมารับบุญพระพุทธรูป จัดน้ำอบ หอมไว้ประพรม วนด้วยสายสิญจน์บริเวณรอบกองข้าว ตอนเช้ามีการถวายอาหารบิณฑบาต และนำเอาน้ำพระพุทธรูปไปรดกองข้าว “บุญกุ่มข้าว” กำหนดในเดือนยี่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนยี่”

3. บุญข้าวจี เดือนสามชาวบ้านนิยมทำบุญข้าวจี เพื่อถวายพระเป็นการละทานชนิดหนึ่งและถือว่าได้รับอานิสงส์มากงานหนึ่ง กำหนดทำบุญในเดือนสาม

4. บุญพระเวส บุญที่มีการเทศพระเวส หรือบุญมหาชาติ หนังสือมหาชาติเป็นหนังสือชาดกที่แสดงจริยวัตรของพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยชาติเป็นพระเวสสันดร กำหนดทำบุญเดือนสี่ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสี่”

5. บุญสงน้ำ บุญสงน้ำมีการรดน้ำ หรือสงน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ มีการทำบุญทำทาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญตรุษสงกรานต์” กำหนดทำบุญในเดือนห้า

6. บุญบั้งไฟ ก่อนการทำนาชาวบ้านในจังหวัดในภาคอีสาน จะมีการฉลองอย่างสนุกสนาน โดยการจุดบั้งไฟ เพื่อไปบอกพญาแถน เชื่อว่าจะทำให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลมีการตกแต่งบั้งไฟให้สวยงามนำมาประกวดแข่งกันในวันรุ่งขึ้น กำหนดทำบุญในเดือนหก

7. บุญซำฮะ คือ การชำระล้างสิ่งสกปรกกรุงรังให้สะอาดหมดจด ชาวบ้านจะรวมกันทำบุญโดยยึดเอา “ผามหรือศาลากลางบ้าน” เป็นสถานที่ทำบุญ ชาวบ้านจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ใสน้ำ ฝ้ายใน ไหมหลอด ฝ้ายผูกแขนแห่ทรายมารวมกันที่ ผามหรือศาลากลางบ้าน ตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูป ตอนเช้าถวายอาหาร เมื่อเสร็จพิธีทุกคนจะนำน้ำพระพุทธรูปฝ้ายผูกแขนแห่ทรายของตนกลับบ้าน นำน้ำมนต์ไปรดลูกหลาน ทรายนำไปหว่านรอบบ้าน ฝ้ายผูกแขนนำไปผูกข้อมือลูกหลานเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลตลอดปี ถ้ามีการเจ็บไข้ได้ป่วยต้องมีการสวดตลอด เป็นต้น กำหนดทำบุญในเดือนเจ็ด

8. บุญเข้าพรรษา ในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นเวลาพระภิกษุสงฆ์จะต้องบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ ส่วนคฤหัสถ์ก็ต้องบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา ให้เต็มเปี่ยม

ตอนเช้าญาติโยมจะนำอาหารมาถวายพระภิกษุ ตอนบ่ายนำดอกไม้ธูปเทียน ข้าวสาร ผ้าอาบน้ำฝน รวมกันที่ศาลา วัด ตอนเย็นญาติโยมพากันทำวัตรเย็นแล้วฟังเทศน์ จึงเรียกอีกอย่าง หนึ่งว่า “บุญเดือนแปด”

9. บุญข้าวประดับดิน ห่ออาหาร และของขบเคี้ยวเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปถวายวางแบไว้กับดิน จึงเรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน” ชาวบ้านจะต้องจัดอาหารความ หวาน และหมากพลู บุหรี่ กะว่าให้ได้ 4 ส่วน คือ **ส่วนที่ 1** เลี้ยงดูกันในครอบครัว **ส่วนที่ 2** แจกให้ญาติพี่น้อง **ส่วนที่ 3** อุทิศไปให้ญาติที่ตาย **ส่วนที่ 4** นำไปถวายพระสงฆ์ ในระหว่างเข้ามิดในวันรุ่งขึ้นซึ่งจะนำห่อเหล่านี้ไปวางไว้บริเวณวัด ด้วยถือว่าญาติพี่น้องที่จะมารับของที่นี่ (เชื่อกันว่าเป็นวันยมทูตเปิดนรกชั่วคราว ให้สัตว์นรกมารับของทานในระยะหนึ่ง และยังถือว่าเป็นวันกตัญญูอีกด้วย) ตอนเช้านำอาหารอีกส่วนหนึ่งไปถวายพระ กำหนดทำบุญในเดือนเก้า

10. บุญข้าวสาก การเขียนชื่อลงในพาข้าว (สำหรับกับข้าว) เรียกว่าข้าวสาก (สลาก) ญาติโยมจะจัดอาหารเป็นห่อ ๆ แล้วนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ โดยทำกันในตอนกลางวันก่อนเพล เป็นอาหาร คาว หวาน พอถึงเวลา 4 โมงเช้า พระสงฆ์จะตีกลองโฮม ญาติโยมจะนำพาข้าวของตนมารวมกัน ณ ศาลา การเปรียญเจ้าภาพจะเขียนชื่อในกระดาม้วนลงในบาตร พระเถระกล่าวคำอุบโลภณ์ กำหนด บุญข้าวสากนิยมทำกันในเดือนสิบ

11. บุญออกพรรษา การทำบุญออกพรรษานี้เป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีโอกาสว่ากล่าวตักเตือนกันได้ พระภิกษุสงฆ์สามารถเดินทางไปบอกรมศีลธรรม หรือไปเยี่ยมถามข่าวคราว ญาติพี่น้องได้ และภิกษุสงฆ์สามารถหาผ้ามาผลัดเปลี่ยนได้เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตั้งแต่เข้ามิดจะมีการตีสระฆังให้พระสงฆ์ไปรวมกันที่โบสถ์แสดงอาบัติเข้า จบแล้วมีการปวารณา คือเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ กำหนด บุญออกพรรษาในเดือนสิบเอ็ด

12. บุญกฐิน ผ้าที่ใช้สวดทำเป็นกรอบจึงเย็บจีวร เรียกว่าผ้ากฐิน ผู้ใดศรัทธา ปรรณนาจะถวายผ้ากฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่งให้เขียนสลาก (ใบจอง) ไปติดไว้ที่ผนังโบสถ์ หรือศาลา วัด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้อื่นจองทับ เมื่อถึงวันกำหนดก็บอกญาติโยมให้มาร่วมทำบุญ มีมหรสพสมโภชน์ และฟังเทศน์ รุ่งเช้าก็นำผ้ากฐินไปทอดถวายที่วัดเป็นอันเสร็จพิธี กำหนดทำบุญระหว่างวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน

วิเคราะห์ประเพณีบุญพระเวส : ศรัทธา ความหวัง บนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวอีสาน

บุญพระเวสหรือบุญพระเวส หมายถึง บุญพระเวสสันดร เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ ชาวอีสานจะนิยมจัดขึ้นในเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) เป็นบุญประจำปีในฮีตสิบสอง ดังที่ปราณอีสานได้ประพันธ์ผญา (ภาษิตอีสาน) เกี่ยวกับการทำบุญในช่วงเดือนสามและเดือนสี่ไว้ว่า “*ถึงเมื่อเดือนสาม ค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี ตกเมื่อเดือนสี่ค้อยจวน้อยเทศน์มัทรี*” แปลว่า เมื่อถึงเดือนสามพระภิกษุสามเณรจะรอชาวบ้านทำบุญข้าวจี และเมื่อถึงเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) สามเณรเทศน์กัณฑ์มัทรีในงานบุญมหาชาติ (จักรมนตรี ชนะพันธ์, 2560)

ฉะนั้น บุญพระเวส จึงถือเป็นงานบุญสำคัญของชาวอีสาน ชาวบ้านจะจัดให้มีพิธีอย่างใหญ่โต งานบุญต่อเนื่องกัน 2-3 วัน มูลเหตุที่มีการทำบุญมีคติความเชื่อมาจากเรื่อง พระมาลัยสูตรว่า “พระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย องค์พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้านุชย์อยากพบพระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ 1) อย่าฆ่าบิดามารดา 2) อย่าฆ่าพระอรหันต์ 3) อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และ 4) อย่ายุยงให้พระสงฆ์แตกกัน อนึ่ง ให้ฟังเทศน์เรื่องรวมหาเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวกัน ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติจะได้รับอานิสงส์มาก และจะได้พบพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์ จึงได้บอกเรื่องราวให้มนุษย์ทราบ ด้วยเหตุนี้ ชาวอีสานผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงพากันทำบุญพระเวสสันดรสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน”

เมื่อถึงเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) ชาวบ้านจะประชุมกันเพื่อกำหนดวันทำบุญว่าจัดวันไหน และจะนิมนต์พระภิกษุสามเณรที่มาจากวัดไหนบ้าง ครั้นตกลงกันแล้วก็ให้นำหนังสือใบลานเรื่องพระเวสสันดรชาดก ซึ่งมีจำนวน 13 ผูก ออกมาแบ่งให้ครบเท่าจำนวนพระภิกษุสามเณรที่จะนิมนต์มาจากวัดของหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้งพระที่อยู่วัดของหมู่บ้านตัวเองด้วย หนังสือใบลานที่แบ่งออกเรียกว่า กัณฑ์ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะจับฉลากแบ่งกันเป็นเจ้าภาพกัณฑ์ต่าง ๆ เท่ากับจำนวนหนังสือใบลานที่แบ่งและจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มา ในอดีตครัวเรือนที่เป็นเจ้าภาพจะเรียกว่า “คำบุญ” ทำหน้าที่ต้อนรับพระภิกษุสามเณรและโยมผู้ติดตาม มีการตั้งผามบุญ (ปะรำ) เรียงรายตามกำแพงรอบวัด ตั้งโองน้ำดื่ม เตรียมหมากพลูบุหรีและจตุปัจจัยไทยทาน เพื่อสำหรับถวายพระภิกษุสามเณรในวันงานอีกด้วย แต่ปัจจุบันการตั้งผามบุญ เพื่อสำหรับต้อนรับพระภิกษุสามเณร ได้หายไปตามยุคสมัยเหลือเฉพาะการเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์อย่างเดียว

ครั้นจับสลากแบ่งกันเทศน์เสร็จแล้ว ก็มีการออกใบฎีกาณิมนต์ชาวอีสานเรียกว่าการใส่หนังสือ นิมนต์พระภิกษุสามเณรจากอารามต่างๆ มาเทศน์ พร้อมใส่หนังสือใบลานที่แบ่งเป็นกัณฑ์ไปด้วย พระภิกษุสามเณรที่ได้รับใบฎีกาณิมนต์พร้อมหนังสือใบลานกัณฑ์ต่าง ๆ ก็จะฝึกเทศน์ให้ชำนาญ ก่อนถึง วันบุญที่จะมาเทศน์ฉลองศรัทธาแก่ชาวบ้าน

ก่อนวันงานชาวบ้านจะออกไปรวมตัวกันที่วัด เพื่อจัดตกแต่งประดับศาลาโรงธรรมประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ตามฤดูกาลของภาคอีสานโดยนำมาร้อยให้สวยงาม เช่น ดอกทองกวาว ดอกสะแบง ดอกพระยอม ดอกดอกปีป ฯลฯ ส่วนผู้สูงอายุจะเตรียมทำหมากพั้นคำ เมี่ยงพั้นคำ รูปเทียนอย่างละพัน และข้าวตอกดอกไม้เพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องบูชาคาถาพัน รอบศาลาโรงธรรมจะมีธง ฆะเหวดปักไว้ 8 ทิศ ตามต้นเสาไม้ขึ้นกะย่องที่สานด้วยไม้ไผ่ผูกติดไว้เพื่อใช้ใส่ข้าวพั้นก่อน และตั้งหอพระ อุทิศที่ดินด้านทิศตะวันออกของศาลา ป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง ข้างธรรมมาสน์ที่ใช้แสดงธรรมจะมีตาบ ปั้นติดไว้ และอ่างน้ำ 4 ใบ ที่จำลองขึ้นเป็นสระน้ำ มีจอก แห่น (สำหรับ) ต้นบัว ดอกบัว ผักตบอยู่ในอ่างด้วย หน้าธรรมมาสน์จะตั้งหมอนน้ำมนต์ และเครื่องบูชาต่างๆ ไว้สำหรับเจ้าภาพ มาจุดธูปเทียนบูชาตามกัณฑ์เทศน์ของตนเอง การจัดตกแต่งศาลาโรงธรรมชาวอีสานจะนิยมทำคล้าย ๆ กัน อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น และจัดให้เสร็จเรียบร้อยก่อนถึงวันงาน (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

บุญฆะเหวดซึ่งเป็นประเพณีอันยิ่งใหญ่ของภาคอีสาน สะท้อนถึงศรัทธา ความหวัง และความ เชื่อของชาวอีสานที่มีต่อประเพณีนี้ ซึ่งรักษาและสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จนกลายเป็นวิถี วัฒนธรรมของชาวอีสาน ซึ่งมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อสังคมอีสานดังต่อไปนี้

1. ชาวอีสานเชื่อในอานิสงส์ของบุญนี้ : บุญฆะเหวดหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า บุญมหาชาติ เป็น บุญประเพณีบุญตามฮีต 12 ของชาวอีสาน เป็นประเพณีการบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่ พอจะกล่าว โดยทั่วไปของชาวอีสานว่า ดอกจิกดอกจานผลิบานราวต้นเดือน 3 พุทธศาสนิกชนจะเก็บดอกไม้มาร้อย มาลัยเพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาติ และในงานจะมีการเทศน์มหาชาติซึ่งถือว่าเป็น งานบุญอันศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียวพร้อมกับการร่วมบำเพ็ญคุณงามความดี ผู้นั้น จะได้อานิสงส์ไปเกิดในภพภูมิที่ดีขึ้นกว่าเดิมหรือจะดีที่สุดคือ เกิดในภพภูมิของพระอริยมเหตไตรย ฉะนั้น การได้รับรู้ถึงความเสียสละของพระเวสสันดร ทำให้ชาวอีสานได้ซาบซึ้งถึงความดีอันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีผลต่อ จิตใจของผู้คนให้ยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาว อีสาน จนทำให้มีการสืบสานประเพณีบุญฆะเหวดเทศน์มหาชาติกันทุกหมู่บ้าน จากรุ่นสู่รุ่น จวบจน ปัจจุบัน

2. ชาวอีสานเชื่อในกฎแห่งกรรม : ความเชื่อในบุญะเวดของชาวอีสาน พบว่า มีความเชื่อเรื่องการเกิดในชาติหน้า ฉะนั้น ชาวอีสานจึงต้องเร่งสะสมกรรมดี หมั่นสร้างกรรมไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เน้นทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว การครองตนในธรรม เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้เป็นสาเหตุของชาวอีสานแทบทุกคนหมั่นทำบุญทำกุศล เป็นการฝึกตนให้เป็นผู้เสียสละ ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินเงินทอง เพื่อให้ตนเองและครอบครัวพบเจอแต่สิ่งดีมีมงคลเข้ามาในชีวิต และเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล เรื่องราวในอดีตชาติและภพภูมิปัจจุบัน เรื่องบาปบุญคุณโทษ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องและนอกจากนั้นจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของชุมชน

3. ชาวอีสานไม่ย่อท้อ : จากการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ พิธีกรรม สภาพเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ทำให้พบประเด็นปัญหาในการจัดงานประเพณีบุญะเวด การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้สังคมชาวอีสานกลายเป็นชุมชนโลกาภิวัตน์ที่กว้างใหญ่ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมในสังคมชาวอีสาน ไม่ได้ถูกจำกัดขอบเขตเหมือนในอดีต การดำเนินชีวิตได้เชื่อมต่อกับโลกภายนอกในหลายด้าน ค่านิยมใหม่ ๆ เข้าสู่สังคมชาวอีสาน ทำให้ชาวอีสานมีค่านิยมเปลี่ยนไป แต่รูปแบบการจัดงานบุญะเวดของชาวอีสานยังเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ เพราะจากพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ถ้าทำบุญะเวดไม่ตรงตามหลักที่เคยปฏิบัติ ก็เกิดอาเพศต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวยากหมากแพง หรือเกิดอุบัติเหตุที่ไม่คาดคิด เหล่านี้เป็นต้น ระบบครอบครัวและเครือญาติ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ระบบความเชื่อด้านจิตใจ ระบบความเชื่อทางศาสนาจะส่งผลให้ประเพณีบุญะเวดยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดต่อไป

4. ชาวอีสานเชื่อว่าบุญนี้เป็นวันรวมญาติ : งานบุญะเวดเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทุกหมู่บ้านมีการสืบทอดประเพณีบุญะเวดเทศน์มหาชาติเป็นประจำทุกปี โดยมีวันโฮมบุญก่อนซึ่งเป็นวันที่สำคัญมากที่สุด เพราะเป็นวันที่พุทธศาสนิกชนมารวมตัวกันจำนวนมาก เกิดการพบปะสังสรรค์หลังเสร็จจากภาระกิจการงาน แล้วมาช่วยกันจัดตกแต่งศาลา หรือสถานที่ที่จะทำบุญ จัดเตรียมเครื่องสักการะ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน พร้อมร่วมสร้างศาลเล็ก ๆ เป็นที่เก็บข้าวพันก้อนและเครื่องคาวหวาน สำหรับผีเปรตและมารบริวารรอบศาลาการเปรียญ จะเห็นได้ว่า มีแค่การรวมญาติที่ยังมีชีวิต แต่เป็นการรวมญาติที่ล่วงลับไปแล้วด้วยเช่นกัน

5. ชาวอีสานเชื่อว่าบุญนี้ช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน : ในปัจจุบันประเพณีบุญะเวดของภาคอีสานนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ถือเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านและเป็นการค้ำจุนพระพุทธศาสนาไปอีกทางหนึ่งด้วย ชาวอีสานที่จัดงานบุญะเวดจะให้ความสำคัญอย่างมาก บางครั้งถือเป็นงานบุญประจำหมู่บ้าน ประจำตำบล ประจำอำเภอ ประจำจังหวัด ประจำชาติ และที่สำคัญชาวอีสานขนานนามให้กับงานบุญนี้ว่า เป็นงาน “บุญประจำชีวิต” ของชาวอีสานเลยก็ว่าได้ เพราะถือว่าเกิด

มาชาติหนึ่ง ต้องพึ่งเทศน์มหาชาติให้ได้สักครั้งในชีวิต อันเป็นการหลอมรวมวิถีชีวิตเข้ากับชุมชนได้อย่างน่าทึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Julian Steward ที่ว่า “นิเวศวิทยาคือการปรับตัวเข้าหากันของสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความสามารถในการปรับตัววัฒนธรรมของมนุษย์เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี” (บรรจง ลาวะลี, 2560)

สรุป

งานบุญมหาชาติถือเป็นงานบุญมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่ชวนให้ระลึกถึงการบำเพ็ญบุญโดยยึดคุณงามความดีอันยิ่งใหญ่เป็นสำคัญ สะท้อนให้เห็นแก่ตัวเพื่อประโยชน์สุขอันไพศาลของตนและชุมชน บรรพชนชาวอีสานแต่โบราณถือเป็นเทศกาลที่ประชาชนทั้งหลายจะได้มาร่วมตัวกัน รวมพลังกายและใจอย่างน้อยปีละครั้ง โดยอาศัยบุญผะเหวดเป็นตัวเชื่อม นอกจากนี้ “ศรัทธา” และ “ความเชื่อ” ที่ไม่เสื่อมคลายตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน บุญผะเหวดยังเป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามสืบไปยังคนรุ่นลูกหลาน บุญผะเหวดถือเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสาน ซึ่งชาวอีสานต่างน้อมรับอานิสงส์ของผลบุญตามความเชื่อกฎแห่งกรรม นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่าบุญนี้เป็นบุญรวมญาติและช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน ในระบบความเชื่อในศาสนานั้นชาวอีสานมีวัดเป็นที่พึ่งทางใจ มีความเชื่อเกี่ยวกับฮีต 12 คอง 14 รวมไปถึงเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ชาวอีสานได้รับการสืบทอดจากในอดีต การทำบุญผะเหวดของคนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ การให้ทานตามความเชื่อนี้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา ผูกโยงไปกับความเชื่อและความหวัง โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าถ้าพึ่งเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ ก็เพื่อจะได้ไปเกิดในยุคสมัยพระศรีอริยเมตไตรย ทว่า ความเชื่อนี้ไม่ได้เกิดในเฉพาะสังคมคนอีสานเท่านั้น แต่ความเชื่อดังกล่าวได้เกิดขึ้นในทุกภาคของสังคมไทย ล้วนมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือ พบกับสังคมที่สมบูรณ์พูนสุข ปราศจากการรัดเอาเปรียบ ซึ่งถือเป็นสังคมในอุดมคติของชาวพุทธ ด้วยเหตุนี้บุญผะเหวดจึงเป็นเหมือนจิตวิญญาณของชาวอีสาน เพราะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งชีวิตเลยก็ว่าได้ สมดังภาษิตอีสานโบราณ (ผญา) ที่ว่า “ฮีตหนึ่ง พอถึงเดือนสี่ได้ให้เก็บดอกบวบผา หามาลาดวงหอมสู่ตนเก็บไว้ อย่าได้โลคอนี้เสียศรีสุญเปล่า หาเอาตากแดดไว้ได้ทำแท่นสุคน อย่าได้ไสหนิวันแนวคองตั้งแต่เก่า ไฟทั้งหลายสแลนเข้าเฝ้าบ้านสี่ล้อมสุญได้”

เอกสารอ้างอิง

- กมล บุญเขต และคณะ. (2558). ประเพณีบุญผะเหวด : กรณีศึกษาประเพณีบุญผะเหวดชาวไทย-หล่ม
อำเภอล่มสักและอำเภอล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ประจำปี
2557 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 2 “งานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น”* ณ อาคารเฉลิม
พระเกียรติฉลองสิริราชสมบัติ 60 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. 14 กุมภาพันธ์ 2558,
496-501.
- กรมการศาสนา. (2558). *การเทศน์มหาชาติ องค์ความรู้สู่สันติสุขชาดก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ชนิษฐา ช่องงาม. ประเพณีท้องถิ่นภาคอีสาน.(2554). เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2562. จาก
<http://Khanitha56-khanitha.blogspot.com/>
- จักรมนตรี ชนะพันธ์. บุญผะเหวดอีสาน : กับมหาทานบารมี. (2560). เรียกใช้เมื่อ 14 กันยายน 2562
จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_6667
- ธนิต อยู่โพธิ์. *ตำนานเทศน์มหาชาติ*. (2524). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี.
- บรรจง ลาวะลี. บุญผะเหวด : การเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการงานบุญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้าน
เศรษฐกิจและสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสาน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ร้อยเอ็ด*. 6(1), 51-63.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน
เล่ม 9*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- อเนก อาจิวชัย. (2551). แนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญผะเหวดของชาวผู้ไทย จังหวัดมุกดาหาร เพื่อ
ส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.